

SOSYAL DEĞERLERİN ÇOCUĞA AKTARILMASINDA AİLE VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN YERİ “KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ”

Arş. Gör. Ali ÜNAL

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
ali_unal1983@hotmail.com

Özet

Sovyetler Birliği dönemine kadar Kırgız toplumunda etkin bir şekilde uygulanagelen geleneksel aile eğitiminin, Sovyetler Birliği'nin bölgeye nüfus etmesiyle sekteye uğradığı, eğitim işlerinin sistem içinde *bala bakça* olarak ifade edilen okul öncesi eğitim kurumları altında farklı boyut kazanarak rejimin doğmaları ve Rus kültürünün etrafında cereyan ettiği ileri sürülebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Kırgızistan'da aile eğitimi ve okul öncesi eğitim ile ilgili bir takım değişimlerin ortaya çıktığı gözlemlenir. Bu itibarla çalışmamızda tarihi süreç içerisinde Kırgız toplumunda uygulanagelen geleneksel aile eğitimi, okul öncesi eğitim süreçleri, bunların işlevselliği ve işlerliği üzerinde durulmakla birlikte bugün gelinen noktada Kırgız toplumunda aile eğitimi ve okul öncesi eğitimin çocuğun kişilik oluşumu ve sosyal değerlerin aktarımı üzerinde önemi hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Aile, kreş, çocuk, eğitim, sosyal değer, toplum, Kırgızistan.

THE PLACE OF FAMILY AND PRESCHOOL EDUCATION IN THE TRANSMISSION OF SOCIAL VALUES TO CHILDREN: THE EXAMPLE OF KYRGYZSTAN

Abstract

We can claim that the traditional domestic education which had been efficiently carried out until the Soviet period was interrupted by the penetration of the Soviet Union to Central Asian area and educational works occurred in preschool institutions called “*bala bakcha*” by getting into a different dimension due to the dogmas of the regime and the Russian culture. In Kyrgyzstan, which achieved sovereignty after the dissolution of the Soviet Union, a number of changes in the family and the preschool education began to be realized. In this respect in this study the traditional family education which had been carried on in the historical

process, the preschool education process, its functionalities and practicalities will be focused and the significance of the family and the preschool education in the formation of a child's character and the transmission of social values in Kyrgyz society today will be explained as well.

Key words: Family, nursery, child, education, social value, society, Kyrgyzstan.

Kırgızlarda Eğitim Kavramı

Kırgız toplumunda, eğitim bir diğer ifadeyle terbiyenin (tarbiya) esasını çocukların ve gençlerin kısaca insanlığın ahlaklı, kültürlü olması ve bilim alması, doğru istikamette büyüyüp gelişmesi teşkil etmektedir. Bu bakımdan eğitim, söz konusu prensiplerin bütünü olarak algılanır (Akmataliyev, 2010: 1146). Ayrıca eğitim, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine ve toplumsal değerlerini algulamalarına yardım etmektedir (Eren, 1988: 435). Bu bağlamda okul öncesi eğitim ve aile terbiyesi önemli bir yere sahiptir. Sovyetler Birliği'nin meşhur pedagogu Anton Makarnko “*Eğitimin temel esaslarının çocuğun 5 yaşına kadarki döneminde kazandırıldığı, 5 yaşına kadarki eğitimin bütün eğitim döneminin %90'ını teşkil ettiği, bundan sonra eğitim işinin geri kalan kısmının tamamlandığını*” ileri sürer (Kasımov, 2010: 36). Bu da eğitimin en sıkı ve verimli döneminin çocuğun beş yaşına kadarki zaman diliminde icra edilmesi gerektiğini, çocuğun her açıdan faal bir şekilde yetişebilmesi, biyolojik, psikolojik, insani yönden gelişebilmesi sürecinde anne baba başta olmak üzere eğitimcilere büyük görevler düştüğünü göstermektedir. Bu bakımdan Kırgız toplumunda aile terbiyesi ve eğitiminin önemli bir olgu olduğu anlaşılır. Eğitim ve terbiyenin küçük görülmemesi ve ilgisiz kalınmaması gerektiği vurgulanarak küçük gibi görünen olayların büyük yaralar açacağı üzerinde durulur. Özellikle toplumun zihnine yerleştirilmeye çalışılan *Balam ali caş, bir azdan soñ özü oñolup alat* (Çocuđum henüz genç daha sonra kendiliğinden düzelir) şeklindeki psikolojik kandırmalara itibar edilmemesi gerektiğine inanılır. Bu bağlamda halk arasında *Balanı caşınan,*

katındı başıan (Çocuğu gençken kadının baştan) eğitilmesi ve terbiye edilmesi gerektiği üzerinde durulur (İbragimov, 2005: 106). Ayrıca Anadolu'da *Ağaç yaşken eğilir* atasözünün erken yaşlarda verilen çocuk eğitiminin ilerleyen zamanlarda ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz yönlerin kaynağı olduğundan dem vurulur. Sonuç itibariyle Kırgız toplumunda çocuğun okul öncesi eğitimi ile ilgili olarak kişilik oluşumu ve sosyal değerlerin aile ve okul öncesi eğitim kurumları olmak üzere iki olgu üzerinde açıklama getirmek mümkündür.

Okul Öncesi Geleneksel Eğitim Olgusu

Sosyal bir hüviyet gösteren aile, varlığını ve devamlılığını doğumla yani çocukla sağlar. Bu bağlamda aileyi ayakta tutan en büyük unsurun çocuk olduğuna inanan Kırgız toplumu çocuklara büyük önem verir. Anne baba olmayı ve arkada adını sürdürecektir olan nezih evlatlar bırakmayı arzu eder. Ayrıca mevcut olan çocuğun en iyi şekilde büyütülüp yetiştirilmesi ve topluma faydalı bir şahsiyet olarak kazandırılması çocuk sahibi olmanın esasını teşkil eder. Halk arasında dile getirilen *Uulun cakşı bolso körkün cakşı, kızın cakşı bolsa kimbatsın* (Oğlun iyi ise görkemli, kızın iyi ise değerli olur) deyişinin edepli ve ahlaklı çocukların toplum nezdinde ailenin itibarını arttırdığı, *Bala üydün küzgüsü* (Çocuk evin aynası) düşüncesi ile çocuğun evde aldığı terbiye olgusunu topluma yansıdığı ileri sürülür. Aile eğitimi kapsamında halk eğitimden de söz edilebilir. Farklı biçimlerde izah getirilen halk eğitimi ile ilgili olarak halkın sözlü edebiyatında, gelenek ve göreneklerinde, oyun ve oyuncaklarında muhafaza edilen pedagojik ideallerin ve terbiye deneyimlerinin tutumu olarak ifade edildiği gibi halkın tarihi ve sosyal tecrübelerinden devamlı olarak ortaya çıkan, pratik anlamda kontrolden geçmiş ve onaylanmış nesilden nesile ağızdan geçerek meydana gelen alışkanlık ve yöntem tutumu olarak da izah edilir (Alimbekov, 1996: 6). Bu bağlamda halk eğitiminin kaynakları efsane, hikâye, masal, atasözü, deyim, bulmaca, bilmece, şarkı, şecere,

yazıtlar, ozanların eserleridir. Halk eğitimin ihtivasında, amacında ve görevinde edep, ahlak, akıl, karakter, sağlık, estetik gibi olguların oluşması ve gelişmesi yatmaktadır. Eğitimin işlevinde ise yaratılış, ana dil, emek, gelenek, görenekler, hüner, inanç ve geçim vardır. Söz konusu halk eğitiminin yöntemlerinde ise örnek, izah, inandırma, güven, dua, rica, müzakere, işaret, övgü, alkış, hatırlatma, alıştırma, yasak, korkutma ve nefes verme bulunur (Alimbekov, 1996: 10). Bu bakımdan halk eğitiminin başlangıç ve uygulama noktasının aile olduğu söylenebilir.

Kırgız toplumu, *Üy bülö tarbiyanın başatı* (Aile eğitimin başatı) olarak telakki eder ve terbiye bir diğer ifadeyle eğitim anlayışının çocuğa bakma, zihinsel gelişimini sağlama, sağlığını perçinleştirme, davranışlarını şekillendirme olarak görür (Kongaytiyeva, 2005: 5-8). Ayrıca geleneksel aile eğitiminin amaç ve ihtivasının çocuğun *Adam kılıu* (Adam etme) olduğu ve çocuğun *Adam boluu* (Adam olma)sını talep etme düsturuna dayandığı ifade edilir (Alimbekov, 1996: 50). Bu kapsamda anne baba, çocuğu söz anlamaya başladığı dönemden itibaren bu olgularla çocuğun zihninde çağrışımlar uyandırmaya ve onu dünyasına işlemeye girişir. Kırgız halkı çocuğun eğitimine ne kadar önce başlanırsa o derece faydalı ve kazançlı olunacağı yöndeki fikirlerini açıkça ifade etmektedir. Ayrıca çocukluk döneminden kalan alışkanlık ve âdetlerin kalıcı olduğundan da dem vurulur. Bu bağlamda halk arasında *Süt menen bütkön münöz söök menen ketet* (Süt ile oluşan karakter kemik “ölüm” ile gider); *Caşında kılciñ bolso, karıganda mulciñ bolot* (Gençken nazlı olan yaşlanınca kof olur düşüncesi önemli yer tutar (Alimbekov, 1996: 62). Kırgız halkı kişinin beş yaşına kadarki döneme büyük önem verir. Bir diğer ifadeyle beş yaş, kişinin yoğun gelişme ve yetişme dönemi olarak telakki edilir. Bu bağlamda halk arasında *Beşik balası beş tülöyt* (Beşik çocuğu beş kere tüy döker) çocuktaki değişimleri izah eder. Ayrıca Kırgız toplumu, çocuğun gelişimiyle ilgili dönemlere ilişkin olarak geleneksel bir takım tasvirlerde de bulunur.

<i>Kızı et, Çiyedey, İrmıkay bala</i>	<i>Kızıl et, Dölüt, İrmıkay çocuk</i>
<i>Köz aça elek bala</i>	<i>Gözünü açmamış çocuk</i>
<i>Nariste bala</i>	<i>Nariste çocuk</i>
<i>Köz açıp kalgan bala</i>	<i>Gözünü açmış olan çocuk</i>
<i>Ata enesin tanıp kalgan bala</i>	<i>Anne babasını tanıyan çocuk</i>
<i>Külüp kalgan bala</i>	<i>Gülmeye başlamış olan çocuk</i>
<i>Moyun toktotup kalgan bala</i>	<i>Boynunu tutabilen çocuk</i>
<i>Talpınıp kalgan bala</i>	<i>Öne kaykılmaya çabalayan çocuk</i>
<i>Kırkı çıkkan bala</i>	<i>Kırkı çıkmış olan çocuk</i>
<i>Çürpö</i>	<i>Cıvcıv</i>
<i>Baltır beşik bala</i>	<i>Süt çocuk (altı aylık çocuk)</i>
<i>Oturup kalgan bala</i>	<i>Oturmaya başlamış olan çocuk</i>
<i>Balakay</i>	<i>Balakay (dokuz aylık çocuk)</i>
<i>Emgektep kalgan bala</i>	<i>Emeklemeye başlamış olan çocuk</i>
<i>Kaz turup kalgan bala</i>	<i>Dikilmeye başlamış olan çocuk</i>
<i>Tam-tum baskan bala</i>	<i>Paldır küldür yürümeye çalışan çocuk</i>
<i>Tuşoosu kesilgen bala</i>	<i>Kösteği kesilmiş olan çocuk</i>
<i>Basıp kalgan bala</i>	<i>Yürümeye başlamış olan çocuk</i>
<i>Tile çıkkan bala</i>	<i>Dillenmeye başlamış olan çocuk</i>
<i>Çurkap cürgön bala</i>	<i>Yürüyüp koşan çocuk</i>
<i>Ata-enesin eerçip cürgön bala</i> (Ünal, 2010: 173-174) <i>Anne babasının arkasına takılıp giden çocuk.</i>	

Aile eğitimi geciktirilmeyen ve kesintiye uğramayan bir süreçtir. Zira her zaman hareket halindedir. Bununla beraber çocuğun insani vasıfları kazanmasında anne babanın rolü önemli yer tutar. Zira çocuğun edep ve ahlak yönünden şekillenmesinin başlangıç noktası ailedir. Her geçen gün yeni ilerlemeleri talep eden bir olgu olmasına karşın çocukların hayata hazırlanması,

çalışma ahlakı alması, insanlar arasında münasebet kurmayı bilmesi inançlı ve gururlu olmasını ailenin en büyük sorumluluğudur (Kasımov, 2010: 60). Bu bağlamda çocuğun topluma sağlıklı bir kişilik olarak kazandırılmasında anne babanın örnek şahıs olduğu görülür. Bu bakımdan halk arasında *Atanı körüp uul, eneni körüp kız ösöt* (Babayı görüp oğlan, anneyi görüp kız büyür) deyişii çocukların yetişmesinde örnek olarak anne ve babayı ele aldıkları anlaşılır (Kultayev, 1989: 47). Bununla birlikte anne babanın örnek davranışları çocukların bilinç altında ve hal hareketlerinde kendini gösterir. Daimi bir iz bırakır. Anne baba eğitim sürecinde halk masallarından ve nasihatlerden etkin bir şekilde istifade eder. Nitekim ailede çocuğun eğitiminde Kırgız halkının ananevi değerlerinin ve mirasların önemli yer tuttuğu ve yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Bununla büyümekte olan neslin eğitim içeriği zenginleşir, manevi dünyası genişler, hayatta karşılaştığı olumsuz hadiseler tamir edilir, dostluk, kardeşlik, yakınlık, ortak fikir ve değer gibi vasıfları oluşur ve şekillenir. Öyle ki yere, suya ve ekmeğe büyük önem verildiği nimet ve tabiata saygı duyulduğu gözlemlenir. Bu bakımdan *Nandin uşagi cerge tüşşö ubal bolot çetke alıp koy* (Ekmek kııntısı yere düşse zarar olur onu alarak bir kenara bırak); *İçer suuñ bulgaba* (İçecek suyunu bulandırma); *Cerdi taza karma* (Yeri temiz tut); *Çöptü örttöbö* (Otu yakma) gibi bir takım öğüt ve inanç değerlerinin oluştuğu görülür (Kasımov, 2010: 99). Bu durum düşünce ve hayat felsefesi etrafında toplumsal değerleri muhafaza edildiği ve kişilik olgusu derinleştirildiği sosyal değerlere önem verildiği görüşünü destekler mahiyettedir.

Ailenin çocuğa bir takım vasıfları ve kaideleri yüklemeye çalıştığı da görülür. Bu bakımdan büyüklere karşı saygı duyma; çocuğun ilgisini sanat, kültür ve estetik motiflere çekme; atalardan kalan misafirperverlik, selamlaşma, utanma, saygı gibi nitelikleri işleme; insanın idealist özünü, inancını perçinleştirip geleceğe olan bakış açısını şekillendirme gelir. Ailede eğitimin şekillendiren bir

diğer tedbirin çocuklar ile yapılan milli oyunlar olduğudur. Çocukların bilincinin gelişmesinde bunların kendine has yeri vardır. Okul öncesi çocukların oyunları çeşitlilik gösterir (Kasimov, 2010: 51). Bunların hepsi ilk hayat kılavuzu olarak kalır. Ayrıca aile eğitiminde çocuğa kazandırılan diğer beceri ise çocuğa çalışma ahlaki verilmesidir. Çocuğun bir şeylere ulaşma amacı iradesinin sağlamlığı ve hareketliliği göze çarpar. Bu bağlamda çocuğa çalışma ahlaki kazandırılması büyük önem taşır. Çocuğun dil ve konuşma özelliklerinin yerleşmesinde aile büyük öneme sahiptir. Aile çocuğun yanında çok dikkatli konuşmalıdır. Nitekim *Aytılgan söz, atılgan ok*’ (Söylenen söz atılan ok) gibidir. Konuşmadan önce iyice düşünmek gerekir. Halk arasında *Oynop süylösöndö da oylop süylö* (Oynayarak konuşsan da düşünerek konuş) derler. Her sözün arkasında büyük bir sorumluluk olduğu ifade edilir (Kasimov, 2010: 83-85). Anne babaların eğitim araç gereci olarak sözlü kaynaklara oldukça geniş yer verir. Başta Manas Destanı olmak üzere yerine göre kullanılacak birçok atasözü ve deyiş bulunmaktadır. Ayrıca ailede eğitim için kullanılmaya müsait masal ve hikâyelerde yer alır. Çocukların lütufkâr, ağır, saf olarak eğitilmesi hususundan anlatılan masallar da önemli bir yer tutar. Kırgız masalları genç dimağların kabiliyet ve becerilerini ortaya çıkarmada büyük yardım eder. Çocukların inandırma yolu ile eğitim ve terbiyesi Kırgız halk masallarında bir hayli etkili denilebilir. Özellikle bu günlerde çocuk masalları sadece sözlü olarak dinlemekte aynı zamanda bunlar kitap, gazete, dergilerden okunabilmekte, radyodan dinlenilmekte ve televizyondan da seyredilebilmektedir. Bu bağlamda Kırgız toplumunda çocuğun davranışlarının oluşmasında atasözleri ve deyişlerin önemli bir yer tuttuğu gözlemlenir. Halk ağzında dolaşan bu atasözlerinin insanın davranışını değerlendirdiği, onun iyi ve kötü yönlerini gösterdiği, bir takım talep, istek ve amaçlar ortaya koyduğu, sabırlı ve sebatlı olmaya davet ettiği anlaşılır.

Bu itibarla ailede anne babanın okul öncesi çocukları eğitimi ile ilgili en

temel amaçları olarak edebin öğretilmesi; kendi başına hareket etme, özgüven aşılama; çocuğun bilincine inanç ilkelerini yerleştirme; davranış normlarını şekillendirme; beden eğitimi verme; faydalı işlere çekme; anne baba, kardeş, akraba ve aile sevgi hissiyatını perçinleştirme; bilim ve ilime karşı ilgisini uyandırma; dünya algısının gelişmesine yardım etme; hayatın gerçeklerini yavaş yavaş öğretme; kabiliyet ve becerilerinin artmasına imkan sağlama; manevi dünyasının geniş ve anlamlı olması için çaba sarf etme; toplum menfaatinin talep ve beklentileri doğrultusunda yaşamayı öğretme; çocuğa, aile bireylerinden biri olduğu hissini verme; ailede hak ve sorumluluklar hakkında anlayış kazandırma; her bakımdan eğitim ve terbiye verme ve okul hayatına hazırlama ilkeleri ön plana çıkmaktadır (Kasımov, 2010: 48-49).

Okul Öncesi Geleneksel Eğitim Sonuç

Aile eğitimi, çocuk hayatında kişilik oluşumu ve sosyal değerlerin aktarımında en önemli süreç olarak kendini gösterir. Bu bakımdan çocukların ailede eğitilmesi çoğu zaman öznel yani sübjektif bir özellik gösterir. Bu da çocuğun anne babanın kültürüne, edep ve ahlak seviyesine, hayat deneyimine, plan ve ideallerine, kişilik ve mizacına, sosyal ilişkilerine, ananevi ve ailevi örf, âdet, gelenek, görenekleriyle yakından ilintilidir. Kırgız toplumundaki aile eğitimi boy, kabile, aşiret, topluluk ve zümrelerin ailenin gelenek ve göreneklerine, örf ve âdetlerine, töre haline gelen alışkanlıklarına, değerlerine, ataların öğüt ve nasihatı ile temellenip onun esasları altında devam etmiştir. Her anne ve babanın eğitim sürecindeki sosyal değer kaynaklarını bunlardan aldığına inanır. Aile terbiyesi ve eğitimindeki pek çok ilke, babadan çocuğa geçerek bir sonraki kuşağın sorgusuz kabul almasıyla devam edip gitmektedir. Söz konusu ilkeler etrafında objektif toplumsal fikirler meydana gelir. Bunlar tarafından doğal normlar olarak kabul görülür. Kırgız aile geleneğinde bu durum *çoñata* (büyük baba) veya

baba(ecdat)ların *kereez* (vasiyet) veya *osuyat* (nasihat)'ı olarak ifade edilir. Bu vasiyet ve nasihatler Kırgız ailesinin genelinde önemli bir yer tutmanın yanında genç dimağların terbiye ve eğitimi aşamasında dolaylı olarak kendini hissettirir. Bu açıdan eğitim işlevinin icrası kapsamında etki ve itibarını kaybetmediği de gözlemlenir. Kırgız ailesinde eğitim temeli yalın ve basit olmakla beraber etki ve sonuçlarının derin olduğu, eğitim davranışlarının toplumsal hareketlerini düzene soktuğu, gözden kaçırmadığı ve daima denetlediği tespit edilir (Kasimov, 2010: 11). Bu bağlamda *Balañdı öz bilgeniñçe tarbiyalaba, uluttuñdun tarbiyası menen tarbiyala* (Çocuğunu kendi bildiğine göre eğitime, halkın eğitimi ile eğit) düsturu Kırgız aile eğitiminin temelini teşkil ettiği söylenebilir (Tungatarova, 2010: 40) ve çocuğun temel kişilik yapısının oluşmasında ve sosyal değerlerin aktarılmasında geleneksel değer ve yönelimlerin önemli bir yer tuttuğu anlaşılır.

Eğitim sürecinde ailenin özellikle anne babanın özel bir yeri var mı? Ailede okul öncesi eğitim kapsamında çocuk nasıl eğitilmelidir? Bunun sınırları nerede yatmaktadır? gibi bir takım sorular akla gelebilir. Sözü edilen sorular ilgili olarak Kırgız toplumu aileyi küçük bir devlete benzetir ve halk arasında *Üybülö öziñçö mamleket* (Aile kendince bir devlet) olgusuyla aile bütünleştirilir. Bu küçük ailenin başında *ata* (baba) ve *ene* (anne) olarak ifade edilen kişilerin olduğu, söz konusu devletin içinde farklı düşüncelere ve psikolojik algılara sahip insanların hayat sürdüğü belirtilir (Kasimov: 2010: 6). Bu bakımdan eğitim görevi de üstlenen ailenin çocuğun okul çağına kadarki süre zarfında kişilik oluşumuna ve sosyal değerlerin aktarılmasına büyük katkısı olduğu ve eğitim süzgecinden geçirerek çocuğu her açıdan okul dönemine ve hatta hayata hazırladığı da söylenebilir. Aile bireylerinin bir diğer ifadeyle çocukların hayatın ve geçimin tutkalı konumuna yükselen anne babanın etrafında kenetlendiği anlaşılır. Burada ailenin güvenli bir sığınak ve dokunulmaz bir tabu olduğu ileri sürülebilir. Bu doğrultuda Kırgız toplumu okul öncesi çocukların bilincinin, psikolojik,

fizyolojik durum ve davranışlarının, fikirlerinin, dünya algısının ve yaşam kaynağının temelinde ailenin olduğu belirtmekle birlikte ailede alınan terbiye ve eğitimin ilerli hayatında önemli bir yer tutacağı ifade edilir. Dolayısıyla çocuğun kişilik oluşumu geleneksel yapı içerisinde şekillenmiş olur. Bu bağlamda Kırgız halkı arasında *Uyadan emneni kōrsō ukanda oşonu alat* (Yuvada neyi gōrürse uçtuğunda onu alır) (İbragimov, 2005: 438) deyişi çocuğun ailede aldığı eğitimi doğrudan yansıttığına bir örnek teşkil eder. Bu itibarla çocuk eğitiminin sistematik bir şekilde ve amaçsal bir yaklaşımla aileden başlatılması yōnünde fikir ileri sūrūlebilir. Zira aile eğitiminde insanın dışardan hissedemediği ve gōremediđi bir takım sırlarının olduğu ařıkārdır. Bu gizemlerin ve sırların anahtarı sadece anne ve babalardır. Dolayısıyla çocuğun dūnyasına girebilecek olanlarda yalnızca onlardır. Sovyetler Birliđi dōneminde eskinin kalıntısı olarak baskı altına alınan ve yok edilmeye çalışılan geleneksel eğitim olgusunun buna rağmen kendini muhafaza ettiği ve bugūn dahi varlığını sūrūrdūđū gōzlemlenir. Bununla birlikte tarihi sūrē içinde siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı gelişim ve değişim gōsterdiđini de sōylemek mōmkūndūr. Bugūn gelinen noktada Sovyetler Birliđinin dağılmasıyla ortaya çıkan sosyal ve ekonomik buhranların aile kurumunu tahrip ettiği dolayısıyla bu durumun aile eğitimine bōyūk tesir ettiği de anlaşılır.

Okul Öncesi Eğitim ve Sovyetler Dōnemi

Kırgızistan'da Sovyetler Birliđi dōneminde temeli atılan okul Őncesi eğitim kurumlarının tarihi seyir içinde farklı anlayış ve işleyiş çerçevesinde bir takım değişim ve gelişim kapsamında bugūnlere geldiği sōylenbilir. Genel anlamda *bala baka* olarak bilinen eğitim kurumlarının 6 aydan başlayarak 7 yaşına kadarki çocukların eğitim ve Őđretimleriyle ilgilendiği, bunu da belli bir program dāhilinde hayata geçirdiği ifade edilir. Kırgızistan'daki okul Őncesi

kurumların işleyiş bakımından *yasli*, *yasli bala bakça*, *bala bakça* ve *mektep baba bakça* olmak üzere gruplara ayrıldığı görülür (Abdıkalkov, 2011: 276). Bu bağlamda *yasli* bir diğer ifadeyle *beşik üylerin* anne babası çalışan çocukların üç yaşına kadarki bakım ve eğitimi ile ilgilenen kurum olduğu (Akmataliyev, 2010: 1449) *bakça yaslinin* ise iki aydan başlayarak 7 yaşa kadarki çocukların eğitimiyle meşgul olan kurumun genel adı olduğu belirtilir (Tabaldiyev, 1976: 398)

19. yüzyılın 60'lı yıllarında Rusya'da teşkil edilmeye başlayan kreşlerin Sovyetler Birliği tarafından Kırgızistan'da kurulmaya başlandığı tespit edilir (Tabaldiyev, 1976: 401). Sovyetler Birliğinin ilk yıllarında okul öncesi çocukları sosyal yönden eğitim meseleleri dışında çalışma eğitimi üzerinde de durulması, 1919'daki okul öncesi eğitim meselelerinin gündeme geldiği I. Toplantıda kreş ile okulda çalışma eğitiminin bir anda yürütülmesi görevleri belirlenmiştir (Tungatarova, 2010: 27). 1919'da Kırgızistan'ın Yedisu bölge yönetimi tarafından sosyalist eğitim ve terbiye ideallerini hayata geçirme amacıyla Yedisu Halk Eğitim Bölge Bölümü'nün 1919 raporu doğrultusunda Okul Öncesi Eğitim Bölümünde *Çocuğun hayat koşullarına okul öncesi eğitim kurumlarında alıştırılması mümkündür. Bala bakça ve çocuk eğitim alanlarının genel eğitim sahalarından ayrılması gerekir. Bu alanın temelinin okul öncesi eğitim olması düşünülebilir* şeklinde bir sonuca varmıştır. Bu düşünceyle 18 Eylül 1919'da Karakol şehrinde ilk *bala bakça* teşkil edilmiştir (Rahimova, 1993: 13). 1919 sonbaharında ise Bişkek şehrinde çocuk alanı kurulmuştur. Okul öncesi kurumların işlerinin halledilmesinde, ihtiva ve yöntemlerinin temel göstergeleri 1919'daki Eğitim Kurulu'nun *Okul Öncesi Eğitim Taslağı*'nda belirtiliyordu. Bunda okul öncesi çocukların eğitim ilkeleri, kurumun teşkil edilmesi, fiziki ve çalışma yönünde eğitim faaliyetleri yer alıyordu. Rus, Kırgız, Özbek ve Dungan gibi bir takım halklar olduğu belirtilmekle birlikte okul öncesi eğitim çeşitli

halkların birlikte eğitim almasına engel teşkil etmiyordu (Rahimova, 1993: 15). 1930'lu yıllarda yönetim ve kamu kuruluşları *beşik üy ve bala bakça* alanlarının geliştirilmesi meselesini gündeme getirmişti. Ülkenin genelinde kurulan sovhöz, kolhoz, sanayi kuruluşlarında kadın işçi kollarına her geçen gün ihtiyacın artması kreşlerin sayısının artmasında büyük etki etmiştir. Ayrıca ailede eğitimin çocuklara patriarkal ve feodal anlayışların perçinleşmesine katkı sağlayacağı ileri sürülüyordu. Okul öncesi eğitim kurumlarında bile ideolojik yönden kontrolden geçirilen eğitimcilerin denetimi altında sosyalizmin kurucusu olmaya aday ve kabiliyetli, komünist ideolojiye inanan çocukların yetiştirilebileceği ifade ediliyordu (Rahimova, 1993: 18). Bu doğrultuda okul öncesi eğitim için memurlarının ilk nesli 1920'li yıllarda şekillenmiş, o dönemde çocuklar ile meşgale olan memurların seçilmesinde baş kriter siyasi hazırlık ve çocukları sevme olarak belirleniyordu. Özellikle *bala bakçalara* çalışmak üzere komünist kadın memurlar gönderiliyordu (Rahimova, 1993: 31-32). Kırgızistan'ın okul öncesi kurumlarında eğitim araç gereçlerinin seçimi hususunda bir takım süreçlerin yaşandığı bilinmektedir. Bu bağlamda 1930-1950 yılları arasında psikolojik ve pedagojik araştırmaların neticesinde anatomik, fizyolojik ve psikolojik yaş özellikleri göz önünde bulundurmuş ve bu yönde *bala bakçalar* için örnek teşkil edilen eğitimcilerin iş tecrübeleri hayata geçirilmiştir. 1950-1960 yılları arasında çocukların eğitimi ile ilgili süreçte aşırı siyasallaştırma ve ideolojikleştirme izlerine rastlanır. 1960-1970'li yıllar arasında ise okul öncesi kurumlarının önünde okul çağına gelmeyen çocukları özellikle 6 yaştaki çocukların eğitiminin içeriği, biçimi, yöntem meseleleri önemli yer tutmaktadır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise komünist ideolojinin dogmalarına dayanan ve daimi olarak görülen sistemin yıkılmasa da can çekişmekte olduğunu idrak edilmeye başlanmıştır. 1985 yılında yeniden yapılanma ilan edilmiş, bu bağlamda eğitim alanında da bir takım reformlar gündeme gelmiştir. Bu durum büyük

ümitlerin doğmasına sebep olmuş fakat beklenen değişim ve gelişim bir türlü gerçekleşmemiştir (Rahimova, 1993: 170-172). Kırgızistan'da teşkil edilen okul öncesi eğitim sisteminin önce de bugün de bir takım olumsuz yönleri olabilir. 1980'li yılların ortasından itibaren söz konusu kurumlar millileştirilmeye başlandığı gözlemlenir. 1990'lara gelindiğinde milli örf âdet ve ananeleri şekillendirme, onun temelinde yetişmekte olan nesilleri eğitime çalışmaları canlanmaya başlamıştır. Eğitim sürecinin erken yaşlarda başladığı düşünülürse çocuğun okul öncesi eğitim kurumlarında yetiştirilmesinin faydalı olacağı ifade edilmektedir (Botohanova, 1990: 4)

Kırgızistan'a Sovyetler Birliği döneminde getirilen okul öncesi eğitimin, totaliter Bolşevizmin sosyalist sistemi içinde icra edildiği görülmektedir. 1920'li yıllarda Kırgızistan'da okul öncesi eğitim temellenmeye başladığı, söz konusu dönem içinde *beşik üy, bala bakça, baldar ayantçası, beşik üy- bakça, beşik üy- bakça- mektep, dayardoo klas* gibi adlar altında yaş grubuna göre faaliyet yürüttüğü anlaşılır. Sovyetler Birliği döneminde ilk olarak kurulan ve ideolojik kalıplar üzerine teşkil edilen okul öncesi kurumlarının aile eğitimi ve milli eğitim ile doğrudan bir ilişkisinin olduğunu söylemek çok güçtür (Rahimova, 1993: 189-190). Bolşevik devrimi sonrası kurulan Sovyetler Birliği'nin Türk halkları üzerinde takip ettiği eğitim ve kültür politikaları ortaya konması açısından *Mektep Caşına Cetpegen Baldardın Tilin Östürüü Cönündö*¹ önemli bir gösterge olan eserin Kırgız dilinde ve latin alfabesi ile basılması Sovyetlerin bölgede izlediği derin politikanın bir uzantısı olarak görülebilir. Özellikle eserin okul öncesi çocukların dil gelişimi üzerine odaklanması ve kısa süre önce latin alfabesine geçildiği halde çalışmanın bu dilde neşredilmesi, işin ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Söz konusu eserde

---

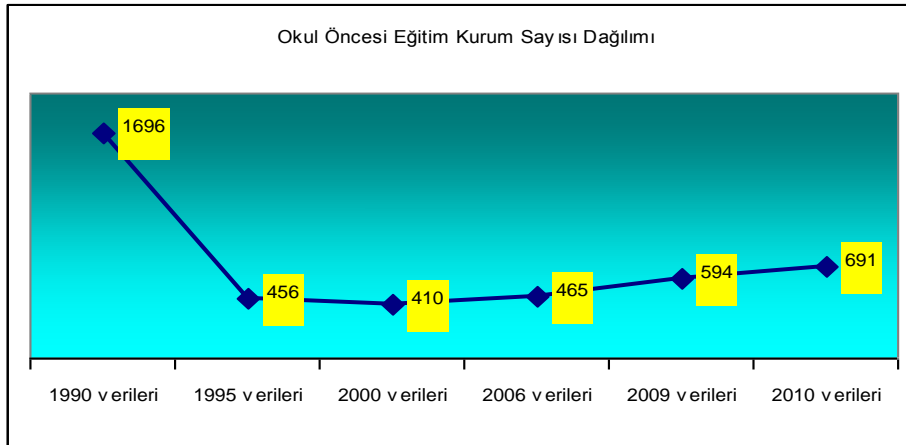
¹ *Mektep Caşına Cetpegen Baldardın Tilin Östürüü Cönündö* (Okul Öncesi Çocukların Dilini Geliştirme Hakkında) adlı eser Kasımaalı Cantöş Uulu tarafından hazırlanmış olup 1932 tarihinde Kırgızistan'ın Frunze (Bişkek) şehrinde Kırgız dilinde ve latin alfabesi ile neşredilmiştir.

Çocuk ve büyükler; Çocuk ve onun dili; Çocuk ile konuşmayı öğrenme; Çocuklara hayat ile tanıştırma; okul öncesi çocukları nerede ve nasıl geziye çıkarmak gerekir; Ağaçlık alanda gezi yapma; Dağlık ve ormanlık alana gezi; Sürüm ve ot toplama gezileri, Akarsu ve göl gezileri, Gezi yöntemleri, Çocuk uykusu, Çocuklarla konuşma, Çocuk oyunu gibi bir takım konuları ihtiva etmektedir. Bununla birlikte Çocuk ile Konuşmayı Öğrenme kısmında, çocuğun önünde gelenek ve görenek taraftan faydasız olan sözlerin anılmaması ya da bunların kötü olduğuna ilişkin bilgi verilmesi gerektiği belirtilir. Bu bağlamda Tanrı, melek, cin, şeytan, evliya ve Hızır gibi hoş olmayan sözlerden uzak durulması ifade edilir. Çocuğun dilinin sosyal açıdan faydalı ve canı gönülden kabul edebileceği sözler ile geliştirilmesi ve yetiştirilmesi gerektiği, bunun da kolhoz, sovhoz, parti, komsamol, sosyalizm gibi sözler kapsamında icra edilmesinin büyük itibar olduğu yönünde bilgilere dahi yer verilir (Cantöş Uulu, 1932: 11-12). Ayrıca hayat bilgisi kısmında çocuğun dilinin geliştirilmesi, hissiyatının güçlendirilmesi ve komünist eğitim ve terbiyenin verilmesinde okul öncesi eğitim kurumlarının önemli bir yer tuttuğu belirtilmektedir. Küçük çocuklar için bütün imkânların kullanılarak çocukların sosyal istikameti ile komünist eğitime geniş yol açmak için Marks ve Lenin'in pedagojisini kırsal kesim arasında doğru bir şekilde işlenmesi gerektiği ifade edilir (Cantöş Uulu, 1932: 15). Bu bağlamda söz konusu eserde sadece okul öncesi eğitim göreceğ olan çocukların dilinin geliştirilmesi ve eğitim program süreçlerine ilişkin bilgiler yer almıyor aynı zamanda alenen sistemin propagandasının yapıldığı da anlaşılıyordu.

Sovyetler Sonrası Okul Öncesi Eğitim

Sovyetler Birliği'nin dağılması akabinde okul öncesi eğitim sürecinin farklı bir kulvara girdiği gözlemlenir. Okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı, niteliği, içeriği, işlevi ve işleyişi hususunda olumlu ve olumsuz bir takım

hadiselerin ortaya çıktığı da tespit edilir. Bu bakımdan Kırgızistan'da eğitim ile ilgili en büyük sorunun okul öncesi eğitim alanında yattığı ileri sürülebilir. Nitekim bağımsızlığın ilk yıllarında çok sayıda *bala bakçanın* şahıslara satıldığı, özelleştirildiği veya kapatıldığı belirtilir. Şu an ülke bunun sıkıntısını çekmenin yanında bu boşluğu dolduramadığı da bir gerçektir. Çocukların *bala bakçalara* celbedilmesi %7'lere gerilemekle birlikte son yıllarda bu oran çeşitli Uluslararası kurum ve kuruluşların desteği ile %13'ler çıkarıldığı tespit edilir. Okul öncesi eğitim ile ilgili olarak bu oranın Kazakistan'da %45, Rusya'da ise %58 olması Kırgızistan'ın içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermesi bakımından ibret vericidir (www.bbc.co). Zira Sovyetler Birliği döneminde Kırgızistan'da 1698 *bala bakça* faaliyet gösterirken okul öncesi eğitim çağındaki çocukların %35'ine mukabil geliyordu (www.presskg.com). Bugün itibariyle ise 717 okul öncesi kurumun 690'ını devlet oluştururken 25'ini özel kreşler teşkil etmekte, bu da eğitim kurumlarında okul öncesi yaş grubuna ait çocukların yalnızca %13'lük dilimi oluşturmaktadır (<http://ktrk.kg>). Okul öncesi eğitim kurum sayısına göre dağılım için bkz. Grafik 1 (Abdıkalkov, 2011: 278).

Grafik 1.

Sovyetler Sonrası Okul Öncesi Eğitim İşleyişi ve İşlevi

Okul öncesi eğitime önem veren Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bu kapsamda geniş çalışmalar yürüttüğü görülür. 30 Nisan 2009 tarihinde *Cogorku Keñeř* olarak ifade edilen Millet Meclisi tarafından kabul edilen okul öncesi eğitimin ile ilgili kanunun cumhurbaşkanınca 29 Haziran 2009 tarihli 198 numaralı kararıyla yürürlüğe girdiği anlaşılır. Okul öncesi eğitim ile ilgili olarak yasalaşan kanun uyarınca köklü değişikliğe gidildiği dikkati çeker. Genel hükümlerin ve sonuç hükümlerinin de yer aldığı kanun 8 Bölüm ve 26 madde şeklinde değerlendirilir. Söz konusu kanunlar okul öncesi eğitim kurumları ve çocukların yetiştirilmesi hususunda devlet politikasının temel esaslarını ortaya koymakla beraber okul öncesi eğitim ve kurumların hukuki, teşkilat ve mali yapısı üzerinde durulur. Bu bağlamda bölümlerde ve onu teşkil eden maddelerin okul öncesi eğitim kurumları, çeşitleri, statüsü, yetki ve görev alanı; okul öncesi eğitim sisteminin yönetilmesi; okul öncesi eğitim ile ilgili pedagojik süreçlerin düzenlenmesi, eğitimin sağlanması; okul öncesi eğitim kurumlarında pedagojik süreçler, katılımcılar, hukuki ve sosyal hakları; okul öncesi eğitim kurumunun mali işleri ile okul öncesi eğitim ve kurumun sorumluluk ve yetkileri hakkında malumat verilir².

Mektepke Çeyinki Bilim Berüü ve Baldardı Baguu (Okul Öncesi Eğitim ve Çocukların Bakımı) hususu Kırgız Cumhuriyeti'nin "Bilim Berüü" (Eğitim) kanunları çerçevesinde ve söz konusu olan diğer kanunlarca; Kırgızistan Cumhuriyeti'nin diğer ölçekli hukuki anlaşmalarına, ülkenin üyesi olduğu ve kanunlarca da belirtilen uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin temelinde yürütüldüğü gözlemlenir. Bu bağlamda çocuğun doğumundan başlayarak 7 yaşa kadarki vücut direncini, psikolojik ve sosyal yönden oluşum ve gelişimini

---

² Kırgız Respublikasının Mıyzamı Mektepke Çeyinki Bilim Berüü Cönündö.

sağladığına inanılan okul öncesi eğitim kurumlarının önemli bir yer teşkil eder. Ayrıca söz konusu kurumlarda çocuğun 6 aydan 7 yaşına kadarki süre zarfında öngörülen bakım, eğitim, öğretim, terbiye, yetiştirme ve okula hazırlama gibi bir takım işlevinin yanında devlet talimatlarını, aile ve toplumun beklenti ve ihtiyaçlarını tatmin etme gibi bir misyonu da icra ettiği görülür.

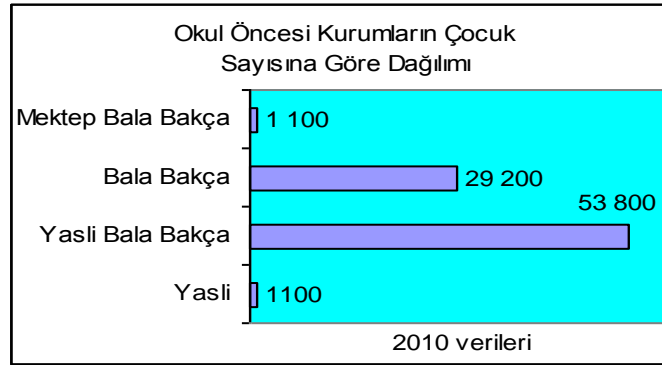
Okul öncesi eğitim programı kapsamında çocuğun büyüme yaşına ve kişisel özelliklerine uygun okul öncesi eğitim ve öğretim uygulandığı bu açıdan bir takım görev ve sorumlulukları olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda kurumda özel ihtiyaç ve gereksinimi olan çocukla çalışma sahası yaratıldığı; okul öncesi eğitim temelinde ilave programların dâhil edildiği konusal ve anlamsal esaslara göre düzenleme ve eğitim programı uygulandığı ifade edilir. Bu süreç işlerken kurum bünyesinde müdür, eğitimci, metodist, uzman öğretmen, terapist, psikolog ve müzik başkanı gibi pedagojiden anlayan kimselerin hizmetli olarak görev aldığı tespit edilir. Okul öncesi eğitim programları okul öncesi eğitim yaşında bulunan çocukların mizacına ve karakterine uygun şekilde faaliyetlerin ve tedbirlerin alınmasını talep etmektedir. Bu bağlamda bir takım hareketler ve oyunlar, algı ve doğru konuşmanın öğretilmesi, resim yapma, müzik ve tiyatro gibi aktivitelerle çocuğun gelişimine ve kabiliyet kazanmasına imkân sağlar. Ayrıca devlet dilinin ikinci dil olarak öğretilmesinde Kırgız yazarlarının, şairlerinin, ressamlarının eserlerinde Kırgız folklorunu ve sanatsal yapıtlarından istifade etme ve bununla birlikte şehir ve kırsal kesimde yaşamakta olan halkların ve zümrelerin milli ve manevi gelenekleri ile tanıştırma faslının olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç itibariyle okul öncesi eğitiminin görev ve amacının çocuğu fiziki, psikolojik ve manevi sağlığını koruma ve sağlamlaştırma; vatandaşlık bilincinin uyandırma, vatanseverlik aşılama, devlet belirtisi olan sembolleri, resmi ve ana dile saygı duyma ve değişik kültürlere anlayışla yaklaşım sağlama; çocuğun

kişisel yetenek ve becerilerinin ortaya çıkarılması ve yaşına göre gelişiminin temin edilmesi; okul çağındaki çocukların kaynaşmasını sağlama, estetik açıdan gelişimi ve çalışkanlıklarını ortaya koymalarını hedeflemektedir (Cakıpbekova, 2011: 103).

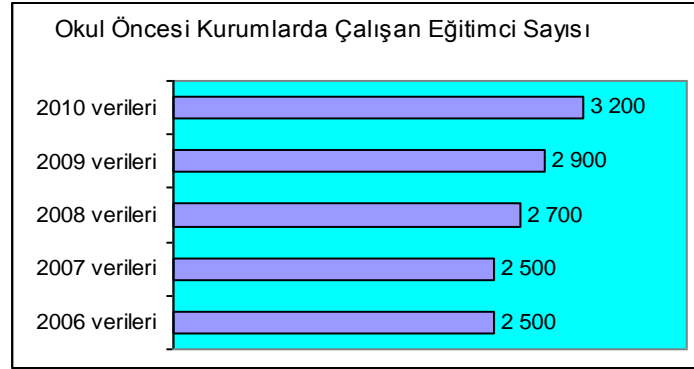
Okul öncesi çocukların her türlü eğitim ve terbiye işleriyle meşgul olan bir kurum hüviyetinde olan *bala bakçaların* 6 ay-1 yaştan başlayarak 6-7 yaşına kadarki çocukların eğitimi kapsamında şu kısımlara ayrıldığı görülür.

1. 1-2 yaş arası “Çocukların ikinci grubu” (Naristelerdin ekinçi tobu)
2. 2-3 yaş arası “İlk küçük çocuklar grubu” (Birinçi kence baldar tobu)
3. 3-4 yaş arası “İkinci küçük çocuklar grubu” (Ekinçi kence baldar tobu)
4. 4-5 yaş arası “Orta yaş çocuk grubu” (Ortoñku kuraktağı baldar tobu)
5. 5-6 yaş arası “Büyük yaş çocuk grubu” (Cogorku kuraktağı baldar tobu)
6. 6-7 yaş arası “Okula hazırlık grubu” (Mektepke dayardoo tobu). Okul öncesi kurumların çocuk sayısına göre dağılımına ilişkin olarak bkz.Grafik 2. (Abdıkalkov, 2011: 278).

Grafik 2.

Eğitim işleri yukarıda yaş grubuna ve hususi yaş özelliklerine uygun şekilde hazırlanan programlar esas alınarak icra edilir. Her bir grupta 20-30 arasında çocuk olur. Bu çocuklardan eğitimci veya onun yardımcısı sorumlu tutulur. Bala bakçaları pedagojik bilimi olan kimseler yönetir. Eğitim ve terbiye faaliyetleri Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilen devlet ve alternatif belgeler doğrultusunda resmi dilde veya diğer halkların yoğunluk gösterdiği alanda anne babaların arzusu yönünde belirlenmiş dilde yapılır. Bala bakçalarda özellikle bir günde 3-4 saat didaktik geliştirme ve hareket oyunları verilir. Ayrıca özel olarak tertip edilen derslerde çocukların anadili, hesap, resim, yarışma, şarkı söyleme, dans etme, sosyalleşme ve çevresini tanımasına yardımcı olunmaya çalışılır. Ayrıca çocuğa çalışma ahlakı, kendi kendine yetebilme, tabiat ve hayvanlarla iç içe olma, sorumluluk sahibi olma gibi bir takım görevler yüklenir (Asanov, 2004: 62). Okul eğitim kurumları aile ile sıkı bir ilişki içinde bulunur. Bala bakçanın bütün faaliyetlerine aktif olarak katılır. Maddi ve manevi açıdan destek olmaya çalışır. Bu bağlamda okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların eğitimi ve okula hazırlanması yönünde Usenko ile Seydikulova tarafından hazırlanmış olan programın temelinde icra edilir. Söz konusu program oyun, iş beceri, beden eğitimi, hareketli oyunlar, konuşma kültürü ve geliştirme, dünya ile tanıştırma, dilin gramatik kullanımı, matematik, resim yapma, yapıştırma, müzik gibi dersleri ihtiva etmektedir (<http://kg.kib.kg>). Okul öncesi kurumlarda çalışan eğitimci sayısı için bkz. Grafik 3.

Grafik 3.

Okul Öncesi Eğitim Sonuç

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Kırgızistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması salt rejimin politikaları doğrultusunda faaliyet gösterebilen okul öncesi eğitim ile ilgili sorunların, milli ve manevi açıdan eksik görülen yanlarının yeniden gözden geçirilmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda yetişmekte olan okul öncesi taze dimağların bilinç ve fikrinde istenilen milli ve manevi değerlerin aşılması yönünde bir fırsat doğmuş, gelecek nesillerin milli düşünce ve ahlaki değer algılarında eğitim dairesinde yeni yollar açılmıştır. Bununla birlikte Sovyetler Birliği dağılmasından sonra ülkede okul öncesi eğitimin büyük bir darbe yediği, özellikle kolhoz ve sovhozla birlikte *bala bakçaların* da kapandığı pek çok kreşin özelleştirildiği veya kapısına kilit vurulduğu ifade edilir. Kreşlerde eğitim verecek olan uzman eğitimci yetersizliğinden dem vurulur. Ayrıca kreşlerle ilgili gelinen bu noktada milli ve manevi değerlerin ders programlarına girdiğini ve bu yönde kitapların hazırlandığını söylemek mümkündür. Buna rağmen okul öncesi eğitimin dili hususunda Kırgız toplumunda, Sovyetler Birliği dönemindeki bilincin yerini bugün kayıtsızlığa bıraktığı da ileri sürülebilir. Nitekim bugün ülkede Kırgız

dilinde eğitim veren bala bakçaların %4'lük dilimi teşkil etmesi buna en büyük örnektir. Ayrıca Kırgız halkının ağırlıklı olarak Rusça eğitim veren okul öncesi eğitim kurumlarını tercih etmesi için ciddiyetini ortaya koyması bakımından önem arz eder. Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde okul öncesi eğitimin, programın ve kurumların Kırgızca olması yönünde yazılan yazılara bugün dikkat edilmediği ve kale alınmadığı da ortadadır.

Kaynaklar

- Abdıkalkov, O. (2011). *Natsionalniy Statistiçeskiy Komitet Kırgızskoy Respubliki Kırgızstan v Tsifrah*, Bişkek.
- Akmataliyev, A. (2010). *Kırgız Tilinin Sözdüğü*, Bişkek.
- Alimbekov, A. (1996). *Kırgız Etnopedagogikası*, I Bölük, Bişkek.
- Asanov, Ü. (2004). *Kırgız pedagogikası*, Bişkek.
- Botohanova, D. "Eldik Ürp Adattar-Baldar Bakçasında", *Mugalimder*, 28 Sentyabr 1990.
- Cakıpbekova, A. (2011). *Kırgız Respublikasındaki Körköm Önör Okutuusu XXI. Kılımdağı Çıgarmaçıl Mümkünçülüktördün Önügüüsü*, Bişkek.
- Cantöş Uulu, K. (1932). *Mektep Caşına Cetpegen Baldardın Tilin Östürüü Cönüindö*, Frunze.
- Eren, H. (1988). *Türkçe Sözlük*, Ankara.
- İbragimov, M. (2005). *Kırgız Makal Lakap, Uçkul Sözdörü*, Karabalta.
- Kasımov, T., Mitalipov, K. (2010). *Üy Bülödöğü Mektepke Çeyinki Bala Tarbiyası*, Bişkek.
- Kongaytiyeva, Z. (2005). *Üybülö Tarbiyanın Başatı*, Bişkek.
- Konurbayev, T. (2003). *Psihologo-Pedagogiçeskiye Usvoeniya Narodnih Traditsiy Detyami*, Bişkek.

- Kultayev, T. (Mart 1989). “Baldardı İmanduulukka Tarbiyaloodo Ata Enenin Rolu”, *El Agartuu*, No: 3, Bişkek.
- Magrifa Rahimova, (1993). *Kırgız Respublikasındaki Mektepke Çeyin Tarbiya Sistemasiñ Öñügüşüü 1917-1992*, Bişkek.
- Tabaldiyev, A. (1976). *Kırgız Sovet Entsiklopediyası*, Tom I, Frunze.
- Tungatarova, N. (2010). *Mektepke Çeyinki Kuraktadı Baldardı Kırgızdın Uluttuk Kaada Salttı Arkılıu Emgek Ülgüsündö Sotsialdaştırıu*, Bişkek.
- Tungatarova, N. (2010). *Mektepke Çeyinki Kuraktadı Baldardı Kırgızdın Uluttuk Kaada Salttı Arkılıu Emgek Ülgüsündö Sotsialdaştırıu*, Bişkek.
- Ünal, A. (2010). *Günümüz Kırgız Toplumunda Doğum-Ölüm Geleneği ve Bunun Tarihi İzleri (Narın Bölgesi Örneği)*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek.

<http://kg.kib.kg/news/view/id/799>

<http://ktrk.kg/kyr/index.php?newsid=529>

http://www.bbc.co.uk/kyrgyz/kyrgyzstan/2011/12/111228_school.shtml

http://www.presskg.com/kut/11/0204_5.htm